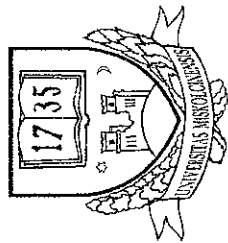

MISKOLCI EGYETEM

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

Miskolc, 2007. november 13.

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
SZEKCIÓKIADVÁNYA

A RUANDAI GACACA ELJÁRÁS, AVAGY EGY ELHIBÁZOTT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI KÍSÉRLET

Dr. Kirs Eszter
doktorjelölt
ME-ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék

A ruandai területek igazgatása az első világháború folyamán került a belga gyarmatosítók kezébe. Az helyi lakosságon belüli ellentétek gyökerei ebből a korszakból valók. A gyarmatosítók igazgatási rendszerében kialakult egy mesterségesen létrehozott preferencia-rendszer a két meghatározó népcsoport, a hutuk és a tusziki között az utóbbiak javára. A népcsoport elnevezés azonban valójában nem is helyálló e két közösség vonatkozásában, hiszen természetes, etnikai különbségek nincsenek közöttük: közös nyelvtük a Kinyarwanda, azonos kultúrával, hagyományokkal, vallással rendelkeznek, egyetlen közös népcsoporthoz tartoznak, a Banyarwandaéhoz.¹ A belga fennhatósággal azonban megjelent a megkülönböztetés, az újonnan bevezetett sze-nélyazonossági igazolványokat már ennek megfelelően állították ki: a vékonyabb testalkatú tuszikiak tusziki-pecsét, a hutuknak hutu-pecsét járt. A politikai vezető pozíciókat a tuszikiak ruházták, és a munka- és oktatási lehetőségek is elsősorban tusziki számára voltak elérhetőek.

1959-ben a hutuk felkelést szerveztek, melynek eredményeképpen 1962-ben Ruanda elnyerte a függetlenségét. Ezt követően fordult a kocka, a hutuk kerültek hatalomra, tusziki ezrei hagyták el az országot, és az 1960-as évekre gyakorlatilag váltak az etnikai alapon történő atrocitások.²

Az etnikai alapú érdekellentéteket a gazdasági fejlődés közös szándéka sztorította háttérbe, miután a mérsékeltébb felfogású Habyarimana parancsnok egy államcsíny útján megszerezte az elnöki pozíciót. Azonban az 1980-as évekre ez a konszolidáló tényező is elült az ország legfőbb export-cikkének, a kávé az árának drasztikusan csökkenésével.

A gazdasági hullámvölgygyel és a demokratikus mozgalmak működésének felpezsdülésével egy időben „külső” támadás is érte az országot. Az időközben tusziki menekültekből megalakult Ruandai Hazafiás Front (*Rwandan Patriotic Front*, a tovább-iakban: RPF) megszálta az ország egy részét a hazatérés joga megszerzésének célját zászlajára tűzve.

Az elkövetkező években az etnikai konfliktus egyre intenzívebbé vált, a Habyarimana köré szerveződő hutu politikai elit, az ún. AKAZU tagjaiban pedig megszületett a gondolat, hogy a szélesebb körű és kizárólagos politikai hatalom kialakítását el lehetne érni egy tömegmészárlás útján.

Habár az ENSZ támogatásával 1993-ban sikerült az ellenértékű felekkel aláírni egy békeszerződést, az Arusha-i Megállapodást, egyik fél sem volt túlzottan elégedett annak tartalmával, kiváltépp a hutu erők, melyek nem vették jó néven az

1 Lars Waldorf, *Rwanda's failing experiment in restorative justice*, in HANDBOOK OF RESTORATIVE JUSTICE 422, 423 (Routledge, 2006)

2 Az ellentétke vonatkozó 'etnikai' jelző azzal a kitévéllel került alkalmazásra a jelen tanulmányban, hogy ez alatt a mesterségesen létrehozott tusziki-hutu különbségekbtől adódó érdekellentétek értendők.

RPF-nek biztosított jogok bő felsorolását. Ezek az „elégedetlen” erők létrehozhatnak egy „Hutu Hatalom” elnevezésű koalíciót. Ezen szervezet szolgáltatára hozták létre 1993 végén a Milite-Collines Szabab Rádiót, mely azonnal megkezdte a tuzsi-ellenes propagandát műsorozásán. Ezzel egy időben katonai szerveződésbe is kezdett a koalíció, és létrehozott egy fiatalokból álló hadtestet, az Interhamwét.

Már ekkor sor került politikai indítékú gyilkosságokra. Az ENSZ ruandai missziójának, a UNAMIR-nak a vezetője értesítette is a világszervezetet a hutu szélsőséges csoportok népihátra vonatkozó terveiről. A tömegkatasztrófa közeljövőbeli rémje a nemzetközi közösség figyelmét felhívó üzenetre azonban nem érkezett válasz.

Végül 1994. április 6-án lobbant fel az abszolút többségre fogakat fenő erők által régóta várt pusztító tűz, az elnök gépe ellen végrehajtott merénylet következményeként. Akkor még nem vált bizonyítottá, hogy az RPF-nek volt beindítható a gyilkosság, a hutu tuzsi-ellenes propagandát viszont kirejtésükre ez a hír. Őrákon belül elit katonai alakulatok jártak be a fővárosi, Kigalit RPF-szimpatizánsok neveit tartalmazó listákkal. Így a politikai kivégzésekkel kezdetét vette az erőszak-hullám.

Ezt látván a külöldi állampolgárokat azonnal evakuálták az országból, és a UNAMIR erőket is lecsökkentették az addig jelen lévő 2500 katonáról összesen 270-re. Minútn pedig nyitvává vált, hogy a nemzetközi közösség magára hagyja a tuzsi lakosságot, a népiirts elérkezhetet a második fázisba, amelyben már válogatás nélkül minden tuzsi lakost igyekeztek lemészárolni.³

Az erőteljes gyűlöletkeltő propaganda megritte a hatását, a hutu civil lakosságot is be tudták vonni az öldöklésbe. A helyi földművesek mindig jól bántak a hozóivágo kessel, most sem kellett mást tenniük, csak épp ezúttal emberhis került a pengé alá. Voltak, akik a szegénység nyomasztó súlya alatt a zsákányolás reményében csatlakoztak az Interhamwé usztító vezetőihez, voltak, akik tényleges meggyőződésből csatlakoztak, sokakat viszont kényszerítettek az öldöklésre.⁴

Afőttük minden települést háztól-háztá, aki tuzsi volt, vagy öket bújató hutu, veszne kellett. Blokkadokat állítottak fel az utakon, s az áthaladóknak igazolniuk kellett magukat, ha tuzsik voltak, ha tuzsiknak látszottak, ha nem volt igazolvány, mellvel bizonyítani tudták volna, hogy hutu, ott helyben ért véget az életük.

A népiirtsról érkező hírek eredményeként végül az ENSZ Biztonsági Tanácsa májushban elhatározásra jutott egy következő ruandai kontingens felszereléséről, mite azonban ez ténylegesen megvalósításra került, az RPF ellenátadásának eredményeként véget ért a száznapos véngzés, és megalkották az új átmeneti kormányt, amit egy sokak által elhibázottnak nevezett politikai átalakulás köveit, mely egy elnyomó rezsim hatalmának állapotából egy másik utalmába tockollott.

3 Timothy Longman, *Rwanda, in ENCYCLOPEDIA OF GENOCIDE AND CRIMES AGAINST HUMANITY* 925-932 (Macmillan Reference USA, 2005)

4 Összességben körülbelül a hutu lakosság tíz százaléka vét részt a népiirtsban, ami akkor 650 ezer embert jelentett.

Erin Daly, *Between Punitive and Reconstructive Justice: the Gacaca Courts in Rwanda, in 34 New YORK JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND POLITICS* 355, 364 (2001-2002)

EGYEDÜLÁLLÓ MEGOLDÁST KÖVETELŐ HELYZET

A ruandai népiirts három hónapja alatt hozzávetőlegesen 800 ezer ember veszette életét. A lakosság széleskörű érintettsége a véngzésekben olyan helyzetet szült, melyben egyedülálló megközelítésre volt szükség a 650 ezer elkövető felelősségvonnása tekintetében. A büntetőjogi igazságszolgáltatás tradicionális formái egy-szeren nem feleltek meg ennek a szituációnak. A népiirtsban részvevő személyek rendkívül magas száma azonban csak részben indokolta egy új megoldás szükség-szerűségét. A probléma másik oldala a már korábban sem kielégítő igazságszolgáltatási rendszer szétállása volt, amit nem lehetett egyik napról a másira újra-építeni. A bírósági épületek többségét elpusztították, vagy megkárosították, a gya-korló jogászoknak pedig a már a népiirtat megelőzően is meglehetősen szük köre gyakorlatilag egyáltalán nem volt számfásba vehető a felelősségvonnás folya-matában, hiszen sokan halottak voltak, elmenekültek az országból vagy maguk is elkövetők-ké váltak. Mindezek eredményeként mindössze körülbelül öt bíró és össze-sen ötven gyakorló jogász volt elérhető az újítáledni készülő ruandai igazságszolgáltatási rendszerben.

A ruandai politikai vezetés külső segítségtől való elzárkózása mellett meg-említették, hogy az ENSZ által felállított Ruandai Nemzetközi Büntető Törvény-szék (*International Criminal Tribunal for Rwanda*) mandátuma a legfőbb bűnösök felelősségvonnására szorult, így nem kerülhetett szóba lehetséges megoldásként a kisebb súlyú bűnök elkövetőinek népes csoportja tekintetében.

Az amnesia meghirdetése nem volt lehetséges alternatívaként számon tartható, ez az ötlet radikális ellenkezésbe és felháborodásba tikközött volna a lakosság részé-ről. Ezen túl még a lehetséges megoldásként kiállításba helyezett dél-afrikai békeké-tesési modell sem volt elfogadható az áldozati csoportok részétől, teljes büntetőjogi felelősségvonnást követeltek. E nélkül az engedhetetlen első lépés nélküli a béké-letes folyamata megvalósulás nélküli üres kifejezés maradt volna. Másrésztől a felelősségre vonás érvényesítése nem tht egyszerű feladatnak, különösen úgy, hogy az új kormány nem volt nyitott semmiféle külső segítségre külöldi jogászok delegálása formájában.⁵

A probléma megoldására tett első kísérlet a beismerő vallomás hagyományos bűn-vádi eljárásba meghatározó tényezőkként való bevonása volt. A beismerő vallomás kivételesen nagy súllyal bíró enyhítő körülmény lett az eljárásokban, amelynek célja a tömböt börtönökben lévő fogvatartottak rendkívül magas számának csökkentése volt. Másfélől komoly kétségek adódtak az eljárás garanciák biztosítása tekintetében. További biztonsággal kapcsolatos aggodalmakra adott okot, hogy a val-lomást tevő fogvatartottakat nem tudták elkülöníteni az azt megtagadóktól. Mindemellett a tényleges konszolidációhoz és megbékéléshez szükséges tényfel-tárásra érelemszerűen nem kerülhetett sor, minthogy a bíróságok mandátuma erre a feladatra nem terjedt ki.

5 *Id.* 368

6 William A. Schabas, *Genocide Trials and Gacaca Courts, in 3 JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE* 879, 883 (2005)

A GACACA ELJÁRÁSOK IRREGULÁRIS MEGOLDÁSA

A különleges helyzet adta kérdések renklivili választásokat követeltek, így az állameti igazságszolgáltatás egy alternatív rendszerének létrehozatala elképzelhetőnek tűnt. Végeredményben a tradicionális *gacaca* rendszer átalakításban valószínűleg meg ez az alternatív megoldás. Az eredeti eljárás a közösségek belső vitáinak rendezését, az integráció helyreállítását célozta. A közösség vezetőinek irányítása alatt zajló eseti jellegű összejöveteleket jelentett, melyeken család- és tulajdonjogi, öröklési viták feloldása érdekében vettek részt a közösségeknek a konkrét ügyben érdekelt tagjai. Ez az eljárás sosem érintett büntetőjogi ügyeket, és nem eredményezett egyéni ítélet-hozatalt, helyette közösségi megoldásokhoz vezetett, egyes esetekben pusztán szim-bolikus jóvátelei követelményét eredményezte a jogsértést elkövető személyvel szemben, aminek típusos példája volt a közösség tagjainak sórral való megvendégelése.⁷

Ez a tradicionális rendszer volt az alapja a néprítást követő állameti igazságszolgáltatás alternatív megvalósításának, mely egy decentralizált, megbízhatatlan és visszasszágokkal teli büntetőjogi rendszer létrehozásához vezetett. Az első, *gacaca* bíróságok felállításáról szóló 40/2000. számú törvény az általánosított *gacaca* rendszer ideális szerkezeti felépítését vázolta fel, mely az adott körülmények között utó-piszitkusnak nevezhető elkövetéseket takart. Ezen eredeti terv szerint 250 ezer lakos bírót alkalmazására lett volna szükség. Az első néhány évet követően nyilvánvalóvá vált, hogy ez az irányszám a valóságban elérhetetlen. Ebből adódóan megszületett a 16/2004. számú törvény, melynek alapvető célja a rendszerre vonatkozó tervek egyszerűsítése volt a szükséges személyzet számának 170 ezer főre való csökkentésével.⁸ Ez az új jogszabály vált végül a *gacaca* bírósági rendszer alapjává, mely ténylegesen 2005-ben kezdte el működését.

A *gacaca* rendszer két szinten működik: helyi szinten több mint 9000 bíróságot hoztak létre előkészítő funkciókkal felruházva őket, szektorai szinten pedig több mint 1500 magasabb szintű bíróság foglalkozik a súlyosabb és a fellebbezhető ügyekkel. Az előkészítő szakaszban a helyi bíróságok listákat készítenek azok nevével, akik a néprítást megelőzően az adott közösség lakosai voltak, akik áldozatul estek a néprításnak és a családiuk kompenzációra jogosult, és akik elkövetőként tarthatók számon. Mindeközben el kell készítenünk egy történelmi leírást a helyi közösség életében 1994 tavaszán történtekről.⁹ A másik fő feladatunk az elkövetett bűncselekmények minősítése és kategorizálása, ami meghatározza, hogy az adott elkövető ügye mely hatóság elé kerüljön. Az első bűncselekményi kategória kívül esik a *gacaca* bíróságok joghatóságán. Ide tartozik a néprítés vezetése, tervezése és megszervezése, többrendbeli emberölés, a nemi erőszak, valamint a 2004-es törvény módosításait követően a kínzás, holtesetek meggyalázása és több nem visszajelzés elkövetése. Egy ember megölése képezi a második kategóriát, fizikai sérülések okozása a harmadikat, a tulajdon elleni bűncselekmények pedig a negyedik csoportba tartoznak. A *gacaca* bíróságok e

három utóbbi kategóriába eső ügyeket tárgyalhatnak, az első kategóriába eső legtöbb bűncselekmény pedig rendes büntetőbíróságok előtt felelnek bünteték elkövetéséért.¹⁰

A büntető bíróságokhoz hasonlóképpen a beismertő vallomás kiemelt enyhítő körülményként jelent meg a *gacaca* eljárásban is. Azok, akik még a nevlk elkövetői listán való megjelenése előtt vallomást tettek, a harmadik kategóriába tartozó bűncselekmények esetén 1-3 év szabadságvesztés büntetésre számíthatnak, ugyanez a második kategória vonatkozásában 7-12 évet jelent. Ha a vádemelés után kerül sor a való-másítételre, ezek a büntetési tételek 3-5 illetve 5-7 évre módosulnak, ami a való-másítétel elmaradása esetén 5-7 illetve 25 év feletti szabadságvesztés büntetést jelent. A negyedik kategória alá eső bűncselekmények jóváteleiket az elkövetők a tettük által okozott kár áldozatok javára való megtérítésére kötelezhetők.¹¹

AZ ÁTALAKÍTÁS ELHIBÁZOTT ÖTLETÉNEK KÖVETKEZMÉNYEI

Ez a rendszer elméletileg kielégítette volna az áldozatok büntetőjogi felelős-ségrevonására vonatkozó igényét, valamint egyáltalán jelentős mértékben hozzájárulhatott volna a túlzottul börtönökben fogvatartott elkövetők számának csökkentéséhez. A megvalósulás elé azonban előre nem látott akadályok gördültek. A való-másítétel egyre több addig nem ismert elkövetőt azonosítottak. Minél több elkövető tett vallomást a büntetésenyhítés reményében, annál több további elkövetői név jelent meg a listákon, amely végül a fogvatartottak számának egy nem várt növekedését okozta.

A másik alapvető probléma abból adódott, hogy a rendszer lényegében lakosokra épült, akik fizetés nélküli (korrupcióra tágira nyitott ajtó) látták el bírói feladataikat, és sok esetben a korábbi atrocitásokban személyesen voltak érintettek. Szélsőséges példaként említhető Francois-Xavier Byumba esete, aki egy helyi nem-kormányzati szervezet, a Tuvengere Abana (Ruandai Egyesület a Gyermekek Védelméért és Tá-mogatásáért) tagja volt, és vizsgálatot folytatott egy 17 éves lányon feltehetően nemi erőszakot elkövetett személy ügyében. Habár a 10/2007. számú törvény elrendelte a *gacaca* bíróságoktól azon bírák elbocsátását, akik nem felelnek meg a fedd-hetletlenséghez fűződő elvárásoknak, Mr. Byumát 19 év szabadságvesztésre ítélték az a személy, aki az ímént említett, általa folytatott vizsgálat tárgya volt, és most már *gacaca* bíróként tevékenykedik.

Ezen példa szélsőséges formában illusztrálja a tényt, hogy a *gacaca* rendszerben alkalmazott bírák sok esetben hosszú idejű, akár életfogytig tartó szabadság-vesztésről dönének (a 2006 nyaráig másfél év alatt meghozott 8836 ítélelből 1404 vonatkozott 25 és 30 év közötti szabadságvesztésre)¹² anélkül, hogy az eljárások so-rán a vádlott jogai garantálva lennének. A *gacaca* bíróságok

7 WALDORF (note 1), 425
8 SCHABAS (note 6), 894
9 WALDORF (note 1), 426

10 DALY, (note 4), 371-373
11 Charles Villa-Vicencio, *Rwanda: Balancing the Weight of History*, in THROUGH FIRE WITH WATER: THE ROOTS OF DIVISION AND THE POTENTIAL FOR RECONCILIATION IN AFRICA 1, 22 (Africa World Press, 2003)
12 *Report on Trials in Pilot Gacaca Courts*, NATIONAL SERVICE OF GACACA JURISDICTIONS, 2007 november 5, elérhető: www.inkiko-gacaca.gov.rw/En/EnIntroduction.htm

jogosultak idézést, letartóztatási parancsot kiadni, nyomozati eljárást folytatni és lefoglalni az eljáráshoz szükséges tárgyi bizonyítékokat, de a vád alá helyezett személyek nem tudhatnak az ellenük felhozott vádakról a meghallgatásokat megelőzően, a jogi képviselőik sem megoldott, nem áll jogukban hallgatni, és minden bíróság által feltett kérdésre kötelesek válaszolni. A tanúvallomások sok esetben nem megbízhatóak legtöbbször abból az okból, hogy korrupció vetete árnyékát a nyilatkozatra, vagy a tanú személyesen érdekelte az igazság leplezésében (elkövetőként a büntetése enyhítésében, áldozatként a bosszú által vezérelve). Mindemellett sok esetben mind a tanúk, mind a bírák utcai atrocitások célpontjai.¹³

A rendszer számos gyenge pontjának említésén kívül el kell ismerni, hogy *gacaca* eljárás előnyeiként említhető, hogy a rendes bírói eljárásokhoz képest jóval kevesebb időre van szükség a lefolytatására, és a laikusokra építet rendszer létrehozásakor nem kellett időt és energiát fordítani a szakemberek képzésére. Továbbá el kell ismerni, hogy az eljárások fórumot teremtettek elkövetők, áldozatok és az érintett kö-zösségek tagjai számára, hogy megértsék a múltbeli eseményeket, ami aztán a tényfeltárás egy közös élményként való megvalósulásának alapja lehet, és így módon elősegítheti a megbékélést és a valószínűleg elkövetők helyi közösségeikbe való visszafogadását.¹⁴ Sok ruanand azonban a fent említett visszásságok okán már nem bízik a *gacaca* bíróságokban, és távollétükkel bojkottálják a működésüket, ezrek és ezrek menekültek a szomszédos országokban, hogy elkerüljék a hamis vád alá helyezést és a kiszámíthatatlan, sokszor pártoskodó eljárásokat.¹⁵ Mindezek az események külön hangsúlyt helyeznek a kérdésre: hogyan lehetséges a megbékélés hosszú távú megvalósulását elvárni egy bosszú érzetével terhes rendszertől, amelyben a tárgyalt bűntettek áldozatait az elkövetők felett ítélkező bírák?

A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT TEVEKENYSÉGE ÉS EREDMÉNYEI AZ 1947-ES ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON BORSOD-GÖMÖR, ABAÚJ-TORNA ÉS ZEMPLÉN VÁRMEGYÉKÉBEN

Dr. Kisida Tamás
III. évf. levelező tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Jogtörténeti Tanszék

Az 1945-ös nemzetgyűlési választásokon a Magyar Kommunista Párt (MKP)/meglehetősen gyenge eredményt ért el. Nyilvánvalóvá vált, hogy a párt szavazóbázisát nem tudták kellőképpen bővíteni, az agrár lakosság megnyerése nem sikerült. Ennek következménye, hogy az MKP az 1945. november 4-i parlamenti választásokon csak a szavazatok 16,95%-át szerezte meg, messze elmaradt attól az eredménytől, amire a párt vezetősége számított. Az MKP népszerűsége tehát nem volt olyan magas az ország lakossága körében, mint ahogy azt a kommunista gondolták. A választásokon való gyenge szereplés okai között szerepelt az is, hogy az MKP sok vármegyében, járásban nem rendelkezett megfelelő káderalománnyal, akik mind szakmailag, mind ideológiailag tudták volna szervezni a pártot.

Borsod-Gömör, Abauj-Torna és Zemplén vármegyék – ami a 15. választókerületet alkotta – helyzete megegyezett az országos viszonyokkal. A választókerület egészében az MKP a szavazatok 18,8%-ot kapta, tehát az országos eredménytől való eltérése nem jelentős. Azonban vármegyénként vizsgálva már igen jelentős eltéréseket tapasztalunk, ami a már említett társadalmi helyzettel, illetve kádertérdéssel függ össze. Míg Borsod-Gömörben az MKP a szavazatok 23,01%-át szerezte meg, addig Zemplénben 13,17%-ot, Abauj-Tornában csak 8,77%-ot kaptak.¹

Az igencsak különböző eredmények magyarázata egyrészt a vármegyék lakosságának eltérő összetételében, másrészt a helyi kommunista vezetőapparatús minőségében keresendő. Egyértelmű, hogy az MKP-nak a három vármegye közül Borsod-Gömörben sikerült a legtöbb támogatót szereznie. Ennek oka elsősorban az ipari munkássztrálya országosan is magas arányával magyarázható. Borsod-Gömör vármegye középső és északi részén, az iparosított térségekben a lakosság zömét a munkássztrálya alkotta. Ez a réteg adta elsősorban az MKP társadalmi bázisát. Ráadásul Borsod-Gömörben a helyi kommunista vezetők is általában jól képzettek voltak, a vármegye járásában hamar kiépült az MKP szervezeti hálózata és irányító apparátusa.

Zemplén és Abauj-Torna vármegyében nem települt számottevő ipar, így természetesen főleg az ipari munkássztrálya aránya is meglehetősen alacsony volt. A vallásos, zömében mezőgazdaságból élő emberek nem szimpatizáltak a kommunistaikkal, és az őket támogató Szovjetunióval, amit megszálló hatalomnak tekintettek. E két vármegyében nagyon lassan haladt az MKP helyi szerveinek kiépítése, nem sikerült a vármegyék járásába olyan megfelelő embereket találni, akik kellő szakmai és ideológiai képzettséggel rendelkeztek volna a párt

13 Jacques Fierens, *Gacaca Courts: between Fantasy and Reality*, in 3 JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE 896, 911 (2005)
14 DALY (note 4), 376
15 Erin Daly és Jeremy Sarkin, RECONCILIATION IN DIVIDED SOCIETIES, 84 (University of Pennsylvania Press, 2007)